
ÖSSZEFOGLALÁSOK

Az olasz jog történetének kézikönyve

Az olasz egység létrejöttének 150. évfordulójára nagy vállalkozásba fogott a hírneves Treccani Kiadó, a világhírű Enciclopedia Italiana kiadója. Már korábban is gyakorlat volt, hogy különféle, gyakran többkötetes, elnevezése szerint függelékeket (Appendice) adtak ki az eredetileg 1929 és 1937 között megjelent Enciclopedia Italiana 35 kötetéhez, amely méltó társa volt a francia Larousse és a brit Encyclopaedia Britannica hírneves vállalkozásainak. Ezek a függelékek azonban inkább egy-egy tudományterület önálló, enciklopédikus összefoglalásai, és nem pusztán az eredeti enciklopédia függelékei.

Az olasz egység létrejöttének 150. évfordulójára szintén egy ilyen „függelék” jelentetett meg a Treccani Kiadó „Az olasz hozzájárulás a gondolkodás történetéhez” (Il contributo italiano alla storia del pensiero) címmel. Ez a „függelék” azonban nagyszabású vállalkozás, szinte egy új enciklopédia. Az Appendice ottava ugyanis hat kötetben mutatja be az olasz nép kiváló gondolkodóinak hozzájárulását a különféle szakterületek tudománytörténetéhez. Ez a hat kötet a filozófia, a jog, a gazdaság, a természettudomány, a történetírás, a politika és a technológia területeit fedi le.

Ezek közül a szakterületemnél fogva A jog című kötetet szeretném ismertetni. A több mint 800 oldalas könyv teljes tartalmát aligha lehetne egy szóval összefoglalni. A mű enciklopédia, vagyis különböző szerzők lényegében összefoglaló jellegű tanulmányokat írtak az olasz jogtörténet egy-egy fejezetéről vagy az olasz jogtörténet egy-egy korszakalkotó alakjáról. Azt mondhatjuk tehát, hogy az olasz egység 150 éves évfordulójára egy jogtörténeti enciklopédia született, amely a kora középkortól kezdve a XX. század közepéig tárgyalja az olasz jog és jogtudomány évezredes történetét.

Ez adja a kötet jelentőségét a magyar olvasók számára is. Az olasz jog és az olasz jogtudomány a középkorban európai jelentőségű volt, elegendő csak arra gondolni, hogy az olasz egyetemeken hányan szereztek jogi végzettséget ezekben a századokban. A magyar jogászok középkori egyetemjárása is közsímet a korszakkal foglalkozó kutatók számára. A középkor

után az olasz jogtudomány tekintélye ugyan lehangyolott, de a kötetben is bemutatott híres jogtudósok (Cesare Beccaria, Norberto Bobbio, stb.) neve is jelzi, hogy Itália nem szűkölködött olyan jogászokban, akiket az utókor még ma is gyakran idéz nemcsak a jogtörténeti tárgyú tanulmányokban, hanem a tételes jog művelői munkáiban is. Nem haszontalan tehát, ha a magyar olvasó figyelmét is felhívjuk erre a kötetre.

A kötet szerkesztőinek, elismert olasz jogászprofessoroknak sikerült a lehető legszínvonalasabb szerzőgárdát összeállítaniuk. Rögtön a kötet elején az első fejezetet az olasz jogtörténetek egyik legtekintélyesebb alakja, *Paolo Grossi* írta a középkori jog és a modern jog különbségeiről. Paolo Grossi 1933-ban született, a firenzei egyetemen olasz jogtörténetet tanított, jelenleg pedig az olasz Alkotmánybíróság tagja. Szakterülete a középkori olasz jog, amelyről számos kiváló tanulmányt, tankönyvet, monográfiát írt.

A középkori jogtörténetről szóló részben Grossit követik *Giovanni Chiodi*, *Claudia Storti*, *Raffaele Volante*, *Umberto Santarelli* áttekintő tanulmányai a glosszátorokról, a Német-Római Birodalomhoz való viszonyról, a glosszátorok szerződési rendszeréről, a kereskedelmi jogról és a hűbéri jogról. Az itt említett szerzők legalább egy tanulmányt vagy monográfiát már letettek az asztalra az általuk feldolgozott témáról, ami annak biztosítéka, hogy az adott téma leghozzáértőbb művelőiről van szó.

A középkori jogrendszer általános kérdéseinek összefoglalása után a középkori jog történetének fontosabb alakjai kerülnek sorra. Imeriusról *Enrico Spagnesi*, Accursiusról *Nicoletta Sarti*, Bartolusról *Giovanni Rossi*, Baldusról *Federigo Bambi*, Gratianusról *Giovanni Minnucci*, Sinibaldo Fieschiről *Alberto Melloni*, Henricus de Segusióról (akit Hostiensisnek neveztek és művei a középkori Magyarországon is ismertek voltak) *Federigo Bambi* adott összefoglaló bemutatást.

A jogi reneszánsz alakjai közé tartozik *Lorenzo Valla* és *Andrea Alciato*, akiket *Giovanni Rossi* mutatott be. *Mario Ascheri* mutatta be a nagyobb jelentőségű itáliai egyházi és kereskedelmi bíróságok jogalakító szerepét, a döntvénygyűjtemények forrásait. Ezután következik a kötetben a kereskedelmi jog és annak egyik kiemelkedő XVII. századi olasz szerzője *Giuseppe Lorenzo Maria Casaregi*.

A jogtudomány kiváló alakjainak számító *Tiberio Deciani*, *Prospero Farinacci* és *Giovanni Battista De Luca* bemutatása is természetesen részét képezi a kötetnek. Különösen *Giovanni Battista De Luca* munkásságát kell kiemelni, akinek latin nyelvű munkája, a *Theatrum veritatis et justitiae* európai hírnevet szerzett alkotójának, és az ő nevéhez fűződik az olasz jogi nyelv megújítása is, hiszen ő írta az olasz nyelvű civilisztikai irodalom leg-

jelentősebb darabját is, lényegében az olasz jogi nyelv atyjának is tekintethető.

A nemzetközi jog egyik alapítójának, Alberico Gentilinek a munkásságáról, a *ius ad bellum* és a *ius in bello* megkülönböztetéséről *Aldo Andrea Cassi* írt.

A jogtudomány megújulása nemcsak a magánjog és a nemzetközi jog részéről nyilvánult meg, hanem a közjog és a büntetőjog részéről is. *Luca Mannori* írt a rendi állam válságáról, és a modern, gondoskodó, jóléti államról, amely szorosan kapcsolódott a népéről felülről végbevitt reformokkal gondoskodó, felvilágosult fejedelem alakjához. A következő fejezet szerzője, *Bernardo Sordi* helyesen nevezi ezt a kort a jogi felvilágosodás (l'illuminismo giuridico) és a forradalmi jogalkotás korának. Ekkor alakult ki a kodifikáció eszméje, amely elsőként Cesare Beccaria művében tűnt fel, aki a *ius communera* épülő jog helyett a törvények megállapított kódexét (un codice fisso di leggi) óhajtott. *Maria Gigliola di Renzo Villata* ezzel kapcsolatban a juriszprudenciális jog és a törvényhozói reformokról írt. A korszak jogtörténetéhez elengedhetetlen a jogi felvilágosodás nagy alakjainak ismertetése, így kapott helyet a kötetben külön fejezetként Cesare Beccaria, Bernardo Tanucci, Ludovico Antonio Muratori, Gaetano Filangieri, Pompeo Neri, akik félig jogászok, félig arisztokraták, félig forradalmárok voltak.

Az olasz egység megvalósításával szükség volt az egységes, nemzeti olasz jog létrehozására is. A nemzeti jogrendszer létrehozásának alapvető kérdése volt a kodifikáció, amely szorosan kapcsolódott a nemzetállam eszméjéhez, ahogyan ezt *Riccardo Ferrante* kifejtette. A nemzeti jogrendszer nem jöhet létre az olasz egység mellett elkötelezett, nemzeti, már-már nacionalista jogászok nélkül, mint például Federico Paolo Sclopis, Giuseppe Pisanelli, Pasquale Stanislao Mancini, akikről külön fejezetek szólnak. A büntetőjogi kodifikáció nagy alakjai között tárgyalja a kötet Francesco Carrara, Cesare Lombroso, Enrico Ferri, Arturo Rocco munkásságát. A civilisták között Vittorio Scialoja és Chironi voltak a legfontosabbak, akiknek jelentős szerepük volt az olasz magánjog művelésében.

A munkáskérdés a XIX. század második felében vált jelentőssé a kapitalizálódó Itáliában, amely magával hozta a magánjog szociális átalakításának követelését, és a munkajog kialakulását. Ezekről a kérdésekről *Monica Stronati, Giovanni Cazzetta és Ferdinando Treggiari* írt érdekesítő fejezeteket.

Az első világháború után berendezkedő fasiszta rendszer felszámolta nemcsak a parlamentáris demokráciát, hanem átalakította a jogrendszert is.

A korporatív állam eszméjével a fasiszta állam nemcsak a dolgozók tömegeit akarta féken tartani, hanem ez az intézmény a fasiszta párt hatalmának és befolyásának megszilárdítását is szolgálta. Etiópia elfoglalásával kialakult a gyarmati jog, amely azonban a II. világháború befejeződésével jelentőségét veszítette.

A II. világháború után az első teendő az ország államformájának eldöntése volt, amely népszavazáson lett királyságból alkotmányos, parlamenti köztársasággá. Egy új köztársaságnak azonban új alkotmányra is szüksége van. Az olasz alkotmányozás folyamatát *Enzo Cheli* mutatta be. Az alkotmányozó nemzetgyűlés tagjai között jelentős helyet foglaltak el a kereszténydemokraták, akik között több jogász is volt. Közülük is jónéhányat bemutat a kötet.

A II. világháború utáni olasz alkotmányjogi berendezkedés egyik legfontosabb intézménye volt az alkotmánybíráskodás kialakulása, amelyről európai összefüggésekkel együtt *Paolo Caretti* adott ismertetést. Az alkotmányjog átalakítása mellett a versenyjog kialakítása, és az európai integráció jellemzi e kort. Természetesen nem maradt ki a kötetből a büntető eljárás és a polgári perjog átalakítása sem. A kötet szerkesztőinek sikerült a tudománytörténet számára is helyet szorítani. Így kerültek be a kötetbe az olasz jogtörténet-írás nagyjai: Giuseppe Salvioli, Francesco Calasso, Emilio Betti.

Amint ebből a szükségszerűen eléggé tömör áttekintésből is nyilvánvaló, a kötet enciklopédikus jelleggel átfogja a teljes olasz jogtörténetet. A kötet szerzői az olasz egyetemi jogászok legtekintélyesebb személyiségei, aminek ismeretében jó szívvel ajánlhatjuk minden érdeklődőnek ezt a vakos kötetet, mert ebben tulajdonképpen majdnem minden benne van, amit az olasz jogtörténetről tudni lehet, de legalábbis biztos támpontot jelent mindenkinek, akit érdekel az Európai Unió egyik meghatározó tagállamának, Olaszországnak a jogtörténete.

Paolo Cappellini, Pietro Costa stb. szerk.: Appendice VIII della Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti. Il contributo italiano alla storia del pensiero, vol. V, Diritto, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana (A tudományok, az irodalom és a művészet olasz enciklopédiájának nyolcadik függeléke. Az olasz hozzájárulás a gondolkodás történetéhez V. kötet: A jog) Róma, 2012. pp. XXXI-802.

Bónis Péter